Чыла эллласе пролетарий-шамыч, ушныза!

Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

АДРЕС: Йошкар-Ола, Магнеевский урем, 45, „Ямде лий" редакций.

СССР Верховный Советын Кандашымше Сессийже

25 февральыште, Кремлеш, СССР Верховный Советын VIII Сессийже почылтын.

Сессий тыгай ончышаш паша радамым ик йӱк дене пеҥгыдемден:

1. 1941 ийлан Советский Социалистический Республика-шамыч Союзын Государственный бюджетшым пеҥгыдемдымаш да СССР-ын 1939 ийсе государственный бюджетым шуктымо нерген отчетым пеҥгыдемдымаш.

2. Сессий-шамыч кокла жапыште приниматлыме да СССР Верховный Советын пеҥгыдемдышаш, СССР Верховный Совет Президиумын Указше-шамычым пеҥгыдемдымаш.

Первый вопрос дене докладым СССР Финансе Калык Комиссар **А. Г. Зверев** йолташ ыштен.

ВКП(б) ЦК Политбюро членыш кандидат-шамыч: Н. А. Вознесенский, А. С. Щербаков, Г. М. Маленков.

ВКП(б)-ын XVIII Всесоюзный Конференцийже шке пашажым пытарен

17 ден 18 февральыште ВКП(б)-ын XVIII Всесоюзный конференцийыштыже **Маленков** йолташын докладше почеш прений каен шоген.

Председательствоватлыше **А. Андреевын** предложенийже почеш, конференций **Маленков** йолташын докладше почеш тезисым основылан приниматла, а тӧрлалтымаш ден ешартыш-шамычым ончашлан да резолюцийын окончательный текстшым выработатлашлан комиссийым сайлат.

18 февральысе кас заседанийыште **Маленков** йолташын докладше почеш прений пытен. Мандатный комиссийын докладшым **Н. Н. Шаталин** йолташ ыштен. Конференций мандатный комиссийын докладшым ик йӱк дене пеҥгыдемда. Варажым конференций **Маленков** йолташын докладше почеш резолюцийым приниматла.

Тиде заседанийыштак конференций ончышаш паша радамын кокымшо вопросышкыжо—„1940 ийсе озанлык итог-шамыч да 1941 ийлан СССР-ын калык озанлыкшым развиватлыме план" вопросыш кусна. Докладым СССР СНК председательын заместительже да Государственный плановый комиссийын председательже **Н. А. Вознесенский** йолташ ыштен.

19 ден 20 февральысе эр заседанийыште конференций **Н. А. Вознесенский** йолташын докладшым обсуждатлен. Тидын почеш конференций **Вознесенский** йолташын докладше почеш резолюцийым утвердитла.

20 февральысе кас заседанийже ончышаш паша радамын кумышо пунктшылан (организационный вопрос-шамыч) посвящатлалтын. Тиде пункт дене конференций „ВКП(б)-н Центральный органже-шамычым уэмдыме нерген" резолюцийым приниматлен. Решенийым приниматлыме деч вара председательствоватлыше **Жданов** йолташ ВКП(б) XVIII Всесоюзный конференцийжым петырымылан увертарен. Конференцийын делегатше-шамыч **Сталин** йолташым, Конференций президиум член-шамычым, ВКП(б) Сталинский Центральный Комитетым виян сово кырымаш дене саламлат.

ВКП(б) ЦК-н очередной пленумжо нерген

1941 ий 21 февральыште ВКП(б) ЦК-н очередной пленумжо лийын.

Пленум „Промышленность ден транспорт областьыште партийный организаций-шамычын задачышт нерген" Маленков йолташын докладше почеш да „1940 ийсе озанлык итог-шамыч да 1941 ийлан СССР-ысе калык озанлыкым развиватлыме план" нерген Вознесенский йолташын докладше почеш ВКП(б) XVIII Всесоюзный конференцийын резолюцийже-шамычым пеҥгыдемден.

Пленум государственный план-шамычым темымылан да эртарен темымылан промышленность ден транспортышто руководящий озанлык ден инженерно-технический пашаен-шамычым премироватлымаш системым пуртымо нерген Молотов йолташын докладше почеш резолюцийым пеҥгыдемден.

Пленум приниматлыме резолюций основеш промышленность ден транспортын кажне посна отраслыыштышт премироватлыме нерген конкретный предложений-шамыч выработатлымашым кӱлешлан признатлен.

Пленум ВКП(б) ЦК Политбюро членыш кандидат-шамыч составыш Н. А. Вознесенский, А. С. Щербаков, Г. М. Маленков йолташ-шамычым сайлен, Политбюро составым ешарен.

ВКП(б) ЦК ден СССР СНК-ыште

ВКП(б) Центральный Комитет ден СССР Калык Комиссар - шамыч Совет, ВКП(б) XVIII с'ездын решенийже гыч исходитлен, населений душалан -- чойным, стальым, топливым, электроэнергийым, машина-шамычым да моло производство средства ден потреблений предмет-шамычым ыштымаште главный капиталистический эл-шамычым ончылтен каяшлан рассчитыватлыме 15 ийлан генеральный озанлык планым ышташ пижаш СССР Госпланлан поручитленыт.

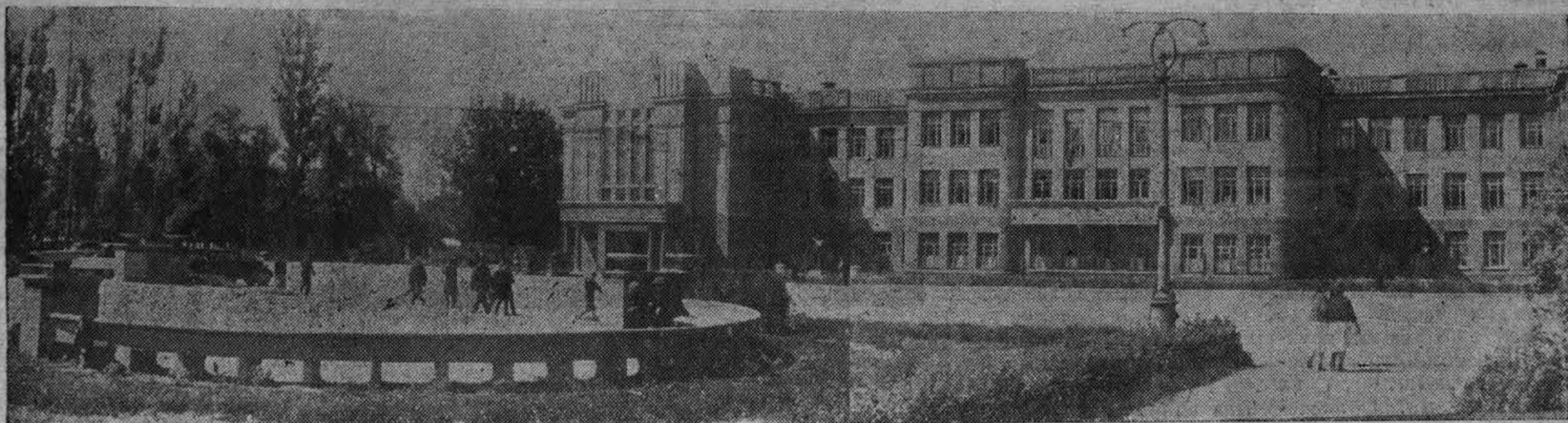
Грузинский ССР-лан 20 ий темын

25-ше февральыште Советский Грузийлан 20 ий теме.

Грузия — поян эл. Туштo кугу промышленность чот виянгын. Завод-шамычше тӱрлӧ станок-шамычым ыштат, металлым левыктат. Чиатуриште тӱнялан эн чапле марганец уло. Республикыште нефть, шӱй, шӧртньӧ, моло шергакан ископаемый-шамыч луктылыт. Колхидыште, Аджарийыште да Абхазийыште (нуно Шем теҥгыз лишне улыт) мандарин, апельсин, лимон кушкыт. Грузинский чай — мемнан элыште эн чапле.

Тиде кечан Грузийын калыкше — 3 миллионат 500 тӱжем енг. 700 тӱжем утла йоча-шамыч школлаште тунемыт, 58 тӱжем студент-шамыч—вузлаште да техникумлаште. Грузия — сплошной грамотностян эл. Тушто тунемдыме еҥ уке.

Снимкыште: Фрунзе олаште Красный площадь да Киргизский ССР Правительство пӧрт.

17

Телеграф увертара

Албанийысе кучедалмаш

Албанийыште итальянский ден греческий войска-шамыч коклаште кучедалмаш эреак каен шога. Эн кугу кучедалмаш Тепелене ола районышто да Балон портышто каен шога.

Итальянец-шамыч Тепелене ден Балоным шке кидыштышт кучат. Но грек-шамыч Тепелене олам эркын авырен толыт. Тугак нуно Балон декат лишемыт.

Ончыл греческий отряд-шамыч Балон деч 11 километр тораште гына улыт. Шукерте огыл тиде фронт участкыш кондымо английский дальнебойный артиллерий Балоным лӱйкалаш тӱҥалын.

Пиренейский полуостров ӱмбач тале мардеж эртен каен

Пиренейский полуостров ӱмбач пеш тале мардеж эртен каен. Испанийыште да Португалийыште мардеж кугу шалатымашым ыштен. Тиде тале мардеж лийме дене 120 еҥ колен да шуко тӱжем еҥ сусырген. Колымаш Испанийыштат лиеден.

Тале мардеж дене Испанийыште Тревихано вер йӧршеш шаланен.

Тиде тале мардеж лийме дене Испанийын Сантадер олаштыже кугу пожар тӱҥалын. Тул мучко шарлен да олан шуко ужашыже йӱлен, пеш кугу эҥгек лийын.

Английын ик корныштыжо противотанковой укрепленийшамыч.

Ньюкаслысе случай

Германский авиацийын английский Ньюкасл олаш налетым ыштымыже годым германский бомбардировщикым строй гыч луктын. Йӱлышӧ самолет мланде ӱмбак волен. Тудым йӧрыкташ гушко английский пожарник ден полицейский-шамыч лишемыныт.

Кенета пеш чот кугу пудештмаш лийын. Тиде германский самолетын кудалтен шуктыдымо бомба-шамыч пудештыныт. Пудештмаште 12 пожарник ден полицейский-шамыч коленыт. Тыгак германский самолетын экипажшат пытен.

Францийыште молодежьлан трудовой повинность

Март тылзыште Францийыште 20 ияш молодежьым трудовой лагерьлашке колтылаш тӱҥалыт. Тыгай лагерьлаште кызыт 100 тӱжем еҥ пашам ышта. Эше 75 тӱжем еҥым ешарен колтат.

Нунылан трудовой лагерьлаште нелэ физический пашам ыштыктат, но нимогай пашадарымат огыт пу.

27 февральыште Н. К. Крупскаян колымыжлан 2 ий темын

Великий педагог

Надежда Константиновна нерген шарнымаш

Надежда Константиновна революционер профессионал, партийный деятель, шемер-шамычлан коммунистический воспитанийым пуаш тыршыше великий педагог. Тидым тудын илышыже гыч, пашаже гыч да педагог улмыжо гыч раш каласаш лиеш.

1928 ийыште мый Крупская лӱмеш Комвоспитаний Академийышке тунемаш пуренам. Надежда Константиновна лекцийым лудаш да партийный погынымашке эре толеш ыле. Тудо тошто пережиткым вашке пытараш да коммунистический обществым ышташ ӱжын, илыш каймым ужын шогаш туныктен. Владимир Ильичын заветшым шукташ молодежьым ӱжын. Студент-шамычын илышыштым пеш чот шинчен да творческий активностьым нӧлтен шоген. Тудын у сеҥымаш верч кучедалаш ӱжмыжӧ нигунамат ок мондалт.

Надежда Константиновна чыла калыкын культурым нӧлталаш пеш чот тыршен. Ты коклаште Марийский республикыште культура кушкын толмашат тудын пашаже дене кылдалт шога.

Академийым тунем пытармеке Марийский Облоношто пашам ыштымем годым адак Надежда Константиновна дене вашлийынам. 1932 ийыште РСФСР Наркомпросышко областьыште калык образованийын состоянийже нерген доклад ышташ миенам ыле. Доклад ыштыме деч ончыч Надежда Константиновна деке пуренам. Мый тудлан цифра-шамыч нерген ойлынем ыле, но тудо тидым шиже да мыланем тыге каласыш: „цифра - шамычым мый шинчем, илыш нерген беседым ыштена гын, сайрак лиеш“. Тудо ик час наре беседыште культурный вопрос-шамычым чылажымат йодышт пытарыш. Варажым Марийский областьлан шуко школьный библиотекым колташ распоряженийым ыштен. Адак культурым кузе утларак нӧлтал колтымо нерген шуко каҥашым пуыш. Тудо варажым тыге каласен: „Кажне автономный областьын але республикын ончыко каймыже, чыла Советский Союзын ончыко каймыже улеш“.

Надежда Константиновна социалистический культура верч тыршыше пламенный борец. Советский интеллигенцийым куштышо да воспитатлыше педагог. Тудо советский молодежьын великий воспитательже. Тудын педагогический наследствийжым чыла пионер ден школьник-шамыч тунемшаш улыт.

И. Токарев.

Юный шеф-шамыч

Чома-шамычым шефыш налын улына

Пионерский сборышто ме самырык вольыкым шефыш налме нерген мутланышна. Пионер-шамыч тунамак я чомам, я презым шефствоватлаш обязательствым нальыч.

Ынде чылаже 40 пионер ден пионерка-шамыч самырык вольыкым шефыш налын ончат.

Теве „У Кой-Сола“ колхозысо йоча-шамыч Лучков Павел, Анисимов Николай, Бердников Кузьма, чылаже 7 тунемше, чомам шефыш налыныт. Нуно чомам сай ончат: яндар южыш луктын коштыктат, эрыктат, пукшат.

ИВАНОВ ВАСЛИЙ.
Сернурский район,
Н.-Кугенерский НСШ.

Мемнан ончымо чома-шамыч виян улыт

Школа гыч толмек, Петров Димитрий, Петров Васлий ден пырля мый шкенан „Эр кече“ колхоз правленийышке мийышна. Колхоз председатель деч чомам шефыш налаш йодна, колхоз председатель тидлан куанышвелэ. Ме кумытын ик чома гыч шефыш нална. Урок деч вара шефыш налме чомам эрыктена.

Мыйын шефыш налме чомам пеш виян. Тудым сайын пукшем, эрыктем. Ме тиде чомам сай ончен куштен Йошкар Армийыш пуаш ямдылена.

ПОЛЯНИН ГРИША.
Ронгинский район,
Руя-Солинский НСШ.

Йошкар Армийыш пуаш ямдылат

Февраль тылзе тӱҥалтыште Йошкар-Оласе республиканский йоча технический станцийыш Джек ден Аза лӱман немецкий овчаркым кондышт. Кондымышт годым нуно нимомат огыт пале ыле.

Ме нуным ончен кушташлан, Йошкар-Оласе 6-шо номеран средний школышто тунемше Смехов Женя ден 7-ше номеран средний школышто тунемше Бабушкин Витялан пуышна. Женя Джекым ончаш лие, а Витяже — Азам.

Кызыт Женя ден Витя пий-шамычым куанен ончат. Нунылан кажне кечын тӱрлӧ-тӱрлӧ кочкышым пукшат, йӱктат, малыме верыштым эрыктат.

Ынде пий-шамыч тӱрлылан тунемын шуыныт. Озаштын кӱштымышт почеш шке верышкышт возыт, препятствий гоч тӧрштылыт, адак шылтен пыштыме ӱзгарымат муын кондат.

М. Г. Краева,
Йошкар-Ола ДТС-ысе юнат-шамыч кружокым вуйлатыше.

Снимкыште: **Женя** ден **Витя** „Джек“ пий дене. Фото **С. Чуршуковын.**

Автомобиль ден тракторым виктараш тунемына

Кеч могай школьникынат шке кидше денак тракторым, автомобильым виктарен мошташ тунеммыже шуэш.

Школьник ден пионер-шамычын шонымыштым, тыршымыштым шукташышт полшашлан „Пионерская правда“ редакций ден Шверник лӱмеш юный техник-шамычын Центральный Станций юный автомобилист-шамыч заочный клубым почыныт.

„Пионерская правдам“ лудшо-шамыч автомобильым да тракторым тунемаш тӱҥалыт. Клубышто тунемше пионер ден школьник-шамыч автомобиль да трактор кузе ышталтмым, нунын деч танкын могай ойыртышыжо улмым, трактор ден автомобильын калык озанлыкыште да эл аралымаште могай значенийян улмыштым, машина виктарыше-шамыч могай героический подвиг-шамычым ыштымыштым палат. Заочно тунемше пионер ден школьник - шамычым клуб автомобильым да тракторым виктараш туныкта.

Клубын членже-шамычлан „Пионерская правда“ газетеш трактор да автомобиль нерген лӱмын статья, самостоятельный пашам ышташлан заданий да чертеж-шамыч тылзылан кум гана печатлалтыт, тыгак полшышо материал-шамычат ешарен колталтыт.

Тиддеч посна юный техник-шамычын Марийский Республиканский стацийыште клуб член - шамычлан консультаций организоватлалтеш. Тыште нуно трактор да автомобиль нерген чыла вопросланат ответым налын кертыт.

Пионерский отряд ден звено - шамыч клубышко членлан пурталтыт. Клубын членже лияш шонышо моло йоча-шамычат юный автомобилист але тракторист-шамыч кружокым организоватлен, юный техник-шамычын республиканский станцийышке йодмашым колтат. Адрес тыгай: Йошкар-Ола, Волков урем, 83 №-ан пӧрт.

Заочный клубышко членлан пурташ ятыр юный автомобилист ден тракторист-кружок-шамыч йодмашым пуэныт. Шеклянурский неполный средний школа (Йошкар-Олинский район) пеленсе, Кужмаринский средний школа (Звениговский район) пеленсе, Алексеевский неполный средний школа (Моркинский район) пеленсе, Йошкар - Олаште 9-ше, 8-ше, 10-шо №-ан школа-шамыч пеленсе юный автомобилист кружок-шамыч клуб членлан пурталтыныт.
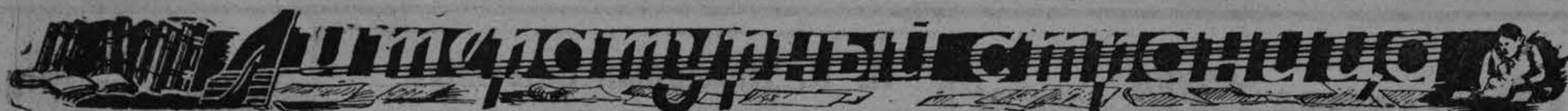
Кажне школышто тыгай кружок-шамычым организоватлаш лиеш. Комсомольский организаций ден школа директор - шамыч школышто тыгай кружок-шамычым организоватлаш да клубын пуымо заданийжым шуктымо годым полшашлан шефыш налше опытный еҥым кычалшаш улыт. Физика дене туныктышо учитель-шамыч але родитель кокла гыч автомобильым, тракторым палыше еҥ, демобилизованный танкист-шамыч тыгай кружок-шамычын шефышт лийын кертыт.

С. Иванов,
юный техник-шамыч республиканский станцийын директоржо.

Сернурский Машино-Тракторный Мастерской пелен тений слесарь-шамычым ямдылыме курс почылтын. Курсышто подросток-шамычат ятыр тунемыт. Снимкыште: механик И. Е. Панкратов курсышто тунемше-шамычлан трактор нерген умылтара.

Фото **А. Овечкинын.**

КИСА ДЕН ЙОЧА

(*Изи йоча-шамычлан йомак*)

Пакча шенгелсе садыш
Киса тольо чонгешталын
Лач саде чапле верыш
Йоча лекте куржылдалын
Изи кисам ужылден
Йоча йодо тыгерак:
— Сылне мурым муралтен
Кушко чонгештет эрак?
— Эрденак кынелын лектым

Кече пеш мотор улмаш
Чонгештем мый ик ен деке
Тутло нöшмыжым кочкаш.
— А тудо кыра гын кушко
Тый пурет тунам вара?
—Мыланем вер пешак шуко
Да кумда мемнан чодра.
— А кочдегыч кожвуйлаште
Тый кылмет, шужен колет
Тые кай улак верлашке
Шокшо лийже илашет.
— Йоча, тые ит коляне
Мый ом коло нигуштат,
Кожын пӱгыльмыжӧ тамле
Сай мланем илаш туштат.
— Логарешет шинчешыс...
— Нелам изи вӱдемым.
— Изи вӱд ден кылметыс...
— Олтем изи тулемым
— А йӱлет гын тул денак...
— Мый кӱзем пырня ӱмбак.
— Если шырпе керылтеш...
— Тек тунам апшат луктеш.
— Апшатше кызыте уке
Лач каен мӱндыркыла
Тора канде тенгыз деке
Кече лекме велкыла.
— Но каен гын, каен лийже,
Шырпыжат уке лукташ!
Чонгештем мый ик ен деке
Тутло нöшмыжым кочкаш.

Володя Сергеев.

Волжский район,
Курык ӱмбал ял.

Йошкар Оласе ДТС-ын радиолюбительже **Женя Кардашов** йоча творчествым ончымо олимпиадылан кок лампан радиоприемникым ямдыла. Фото **М. Чуршуковын.**

Ечызе

Ош мамык лумбачын шӱшкен, муралтен,
Пурак семын лумым коден тӱргыктен,
Изи чашкеран нурым чот йонгалтен,
Ме ечызе-влак каена ӱчашен.

Сай южышко лектын, таза айдем лиялын,
Пеледыш гай ме тӱзланен кушкына.
Мастар садовода онча пагалалын
Мемнам — йоча-влакым Сталин вождьна.

Ончет, вождь, мемнам тые шке йочат семын,
Садлан богатырь гай чылан улына.
Нимо деч лӱддымӧ герой гай лиялын,
Пич йӱдым, тӱтаным сенген лектына.

Тылат верч, ме, Сталин, виян кушкына,

Мардеж гай лумбачын шикшалт эртена
Шуна меже кушкын, тунам ече ден,
Эл верч каена, ниге ок керт сенген!

М. Евсеева.

ПИАЛАН ЕШНА

Мемнан ешна: ачам, авам,
Кок шӱжарем, да мый,
акам.
Ешна мемнан пеш пиалан
А илышнаже сай, улан.
Мемнан вет уло
чылажат:
Лар тич уржа, шыдан-
нажат,
Вита тич тӱрлӧ
вольыкшат—
Ушкал да шорык,
чывыжат.
Чучеш пеш сай мыйын
шӱмлан:
Колхоз стахановец ачам,
Колхоз ударникше авам,
Отличник школышто
улам.
Илышна сае, весела—
Мемнан вет уло
чылажат.
Великий Сталинлан
салам,
Мланна сай илыш
пумыжлан.

Аристов Саню.

Оршанский район,
Туршинский НСШ.

Мемнан олаште Каласе кува илен. Тудо школла воктен каласкален коштын. Ик гана эрден эр урем дене кая улмаш. Кая—ужеш у школым строитленыт. Каласе кува школа деран шогалеш да омсам „колт-колт“ перална.

Швейцар почеш—ужеш: пöртончылно кува шогылтеш.

— Тый кувавай кушко? — йодеш тудо.

Каласе кува тудлан ойла:

— Мый угыч пурышо уборщица улам, класс-шамычым ӱштедаш толынам.

Швейцар Каласе кувам у школыш пурта да тудо кува тушто илаш тӱҥалеш.

Эрден эрак Каласе кува школыш толеш, коридор мучко коштеда, класс-шамычым ончыштеш. Тиде жапыште йоча-шамыч погынат.

Школышто шуко йоча тунемеш—отличник-шамычшат, його-шамычшат, а ик классыште Петя ден Рома кок йолташ-шамыч тунемыт.

Тыланда йоча-шамыч вик каласаш кӱлеш, кеч Петя ден Рома пеш келшен иленыт, но ик гай огыт ул.

Петян дисциплина ден кеч кунамат—„отлично“, а Рома—шалун. Петя классыште эн сай тунемше, а Рома эн начар, йогылана, ынеж тунем.

Ик гана Петя классыш эн ончыч толын да Ромам вуча.

А Ромаже тенгече йоча-шамыч дене шуко йӱд мартен городки дене модын эртарен, шукырак мален колтен, садланак урокыш вараш кодын толын.

Рома коридор дене куржеш, вашка—ваштарешыже Каласе кува толеш.

— Мо,—тудо ойла,—вараш кодын толат, урокшымат очыни, тунемын отыл.

— Арифметикым тунем шуктен омыл,—Рома ойла,—тенгече малаш пел йӱдлан велэ возынам.

— Эй, тиде нимат огыл, мый тыланет полшем. Тый шке семынет тыгела гына каласе:

Арифметикым товат,
Мые ом шинче нимат,
Тый Каласе тол полшаш
Мом мый ом шинче ойлаш.

Каласен гына шуктет, мый викак тыйын воктенет лиям да мо кӱлешым чыла каласем.

— Тау тыланет Каласе кувай,—Рома тудлан ойла да классыш пура. Классыште арифметика урок кая, таблица умножениймым повторитлат. Рома таблица умножениймым ок шинче, а туныктышо тудын деч йодеш: кудыт гана кудыт кунаре лиеш?

Рома кынел шогале, но нимом каласен ок мошто. Парняж дене шотлынеже ыле парняж ок сите. „Вот—семынже шона, —нылле йолан шукшет лийшаш ыле, тунам таблица умножениймат шинчыме ок кӱл ыле, вигак йол дене шотлаш лиеш ыле“.

Кенета, Каласе кува нерген ушешыже возеш да шке семынже пелешта:

Арифметикым товат,
Мый ом шинче нимат,
Тый Каласе тол полшаш
Мом мый ом шинче ойлаш.

Мучаш мартеат каласен ыш шукто, Каласе кува толынат шуын.

— Кудло кудыт, — Рома каласыме почеш ойла.

— Чын, — туныктышо ойла. — Шич.

Вот тыге тиде кече гычын паша каяш тӱҥале.

Рома урок-шамычым йöршеш тунемаш чарнен. Каласе кува нерген вес йочалан каласен, а ик арня гыч чыла його-шамыч тунеммым чарненыт да чыланат ик Каласе кувалан гына ӱшанаш тӱҥалыныт.

Кычкыралыт классыште — Каласе кува нунылан я шенгел парт гычын вичкыж йӱк дене каласен пуа, я виш окна гыч кайыкла шӱшкалтен пуа, я коля гай угыл гыч йывышт пелешта.

Рома сай отметка-шамычым налаш тӱҥалын. Начар тунемше гыч ончыл тунемшыш лекте.

Рома койышланаш тӱҥале.

— Мый, — манеш, — чыла шинчем!

Петя урокым ямдыла, а Рома шалитла, тудлан мешая да эша койдаркала!

— Эх тый улат, урокым ямдылет, а мый гын книжкам кидышкем ом нал гынат, урокым каласен кертам?

— Кузе туге, — Петя öреш,— тый урок тунемде сайын каласен кертат?

Рома воштылеш велэ:

— А молан мыланем урокшым тунемаш, мый тугакат чыла шинчем!

Идалык мучко Рома йогыланен коштын.

Экзамен жап толын шуо. Кажныжат „отлично“ отметкым налын, вес классыш вончынешт. Тунемаш öрканыше-шамыч гына нимом огыт ыште. — Кучедалыт, шургат. Каласе кувалан ӱшанат. Каласе куван пашаже шуко уло. Кажне классыште экзамен, кушто — арифметика, кушто — русский язык, а Роман тунемме классыште — географий.

Каласе кува класс гыч класыш курштелеш. Русский язык ден каласен ок шукто, його-шамыч арифметикышкат ӱжыт; арифметикым каласкалаш гына тӱҥале, Рома ӱжеш!

Географийым товат,
Мые ом шинче нимат!
Тый Каласе тол полшаш
Мом мый ом шинче ойлаш.

Туныктышо Рома деч океан-шамыч да экватор нерген йодыштеш.

Рома карта ӱмбалне указка дене кычалеш, но экваторым муын ок керт. А Каласе кува классыш пеш вашке курж пурен Роман кидшым Северный полюсыш шӱкале да весе дек куржо.

Каласе Кува класс гыч классыш куржталын ноен пытыш, куктаяш тӱҥале.

А Рома тудым колыштын ойла:

— Мланде ӱмбалне тӱрлӧ океан-шамыч уледат. Икте—Тихий, а весыже Индийский, тушто индеец-шамыч ийын коштыт. Ну эша экватор манме уло, тудын воктен пассаж мардеж пуа. Океаныште вес мардеж-шамычат пуат: икте норд — острый, весыже лорд — вестый, туштак Гольшмидт течений уло, тудо Буян остров деч кок шӱдӧ миллиметр тораште йоген кая. А тудо островшо полевой шкаф кӱ дене ыштыме.

Ну тушто — воштылаш тӱҥальыч, нимом колаш ок лий.

Туныктышо Ромалан географий дене „плохо“ отметкым шындыш.

Рома коридорышко лектын, чуч ок шорт, а тушто моло класс-шамыч гыч його тӱшка погыненыт. Чыланат Каласе кувам вурсат.

Ик йоча ойла:

— Мый коллан верчын вес ийлан кодынам. Туныктышо мый дечем сомын вуйжо могай лиеш манын йодеш, а мый тудлан ойлем: кугу манам лиеш да трудоспособный. Тыге мыланем Каласе кува ойлаш туныктен пуэн.

— Да, — весат ойла, — мыйымат Каласе кува подводитлыш. Куш тиде Каласе кува шылын, а!

Його-шамыч Каласе кувам кычалаш каят, угылышто конга шенгелне муыт да руалтен кучен школа гыч поктен колтат.

БЕЛЫШЕВ И.

Шиште

Каем ик эрден,
Чодран корно ден:
Чӱнга шиште садым,
Кочкеш шукш-копшангым.

Мемнан чодранам,
Йӧратым(е) саднам
Саклат шиште-шамыч,
Ола тупан-шамыч.

„Ит лӱд тый, шиштем,
Мый тыйым палем!
Улат тый мемнан,
Йолташ чыланан“.

Тидлан куанале
Ола шиштынаже,
Каласыш чӱнгген:
„Чодрам аралем!“

Федотов Степан.

Волжский район,
Курык ӱмбал школа,
4-ше класс.

18

Мыланна возат

Кунам Кузнецовын пеҥгыде дисциплиныже лиеш?

Мемнан классыште Кузнецов Павел тунемеш. Тудо шкенжым кучен огеш мошто. Туныктышо-шамычым огеш колышт. Урок годым, утларакше алгебра да геометрий годым вошт тылын, сӱретлылын шинчылтеш. Те ала тудо сайын тунемеш, чыла шинча шонеда? Уке. Тудо начар тунемеш. Туныктышо йодеш гын, тудо кынелынат ок шогал, викак кычкыра: „Мый ом шинче!“ Кунам туныктышо-шамыч тудлан „плохым“ шындат гын, тудо „лӱдыкташ“ тӧча: „Плохым“ шындеда гын, мый эрла школыш ом тол!“

Перемена годым тудо изирак йоча-шамычым кыра, игылтеш.

Павел нерген чыла вереат кутырымо, обсуждатлыме: учком заседанийыштат, утренникыштат, погынымашлаштат. Туге гынат, тудо эшеат тӧрланен огыл.

Шергакан редакций! Тыгай тунемше - шамыч дене мом ыштыман?

Учком член
Иванов Семен.
Куженерский район,
Кугу Чарнур НСШ,
7-ше класс.

* * *

РЕДАКЦИЙ ДЕЧ. Кузнецов Павел гай шкеныштым кучен моштыдымо - шамыч моло школлаштат улыт. Нуно шкаланышт эҥгекым кондат велэ огыл, но йолташышт-шамычланат мешайкалат. Южо йоча-шамыч дисциплинын значенийжым огыт умло, садлан дисциплиным пудыртат. Нунын дене умылтарымаш пашам ышташ, тӧрлаташ тыршаш кӱлеш. ВКП(б) ЦК-н 1932 ийын 25 августысо пунчалыштыже ойлымо: школышто тунемше - шамычын порядкым пужышо проступкышт вашт арешкучедалашлан общественный организаций, ача - ава, комсомольский ден пионерский организаций - шамычым шупшын пеҥгыде воспитательный пашам ышташ, а тӧрлаташ лийдыме, хулиганитлыше да туныктышо-шамычым оскороблятлыше, школа администраций ден педагог-шамычын распоряженийыштым пудыртылшо да школын режимжым пужгалыше, школын погыжым локтылшо але шолыштедыше-шамычым ик ий гыч кум ий марте школыш пурен керташ огыл манын, права деч посна школа гыч исключитлаш кӱлеш.

Но тыгай мера йӧршеш тӧрлаташ лийдыме тунемше-шамычлан гына ышталтеш. Тиддеч ончыч тӱрлӧ метод дене тӧрлаташ тыршыман.

Туныктышын задачыже: тунемше-шамычым туге воспитатлаш, кузе садовник садым тыршен, моштен ончен кушта. Тыге тыршен воспитатлет гын, тӧрлаташ лийдыме тунемше-шамыч очыни, огыт лий.

Колхозлан полшена

Ме шкенан колхозлан эреак полшен шогена: кеҥежым шудо солаш, тӱредаш да моло пашамат ышташ полшена, а телым ломыжым погена, терысым луктына.

Шукерте огыл ме терыс лукмаште полшышна да колхозлан „У илыш“ лӱман пырдыж газетым лукна. Ме ончыкыжат колхозлан полшен шогаш тӱҥална.

Пидалин Александр.
Сернурский район,
Родионовский НСШ.

И. П. Павловын опытшым шуйымаш

(27 февральыште колымыжлан 5 ий темын)

Вич ий ожно великий русский физиолог да советский ученый-шамычын у поколенийыштым воспитатлыше И. П. Павлов колыш. Тудын илыш ыштыже тӱҥ пашаже—животный-шамычын да айдемын вуйторыкын паша ыштымым тунеммаш улмаш. Нервный системын да вуйторыкын кузе паша ыштымыштым пален налде животный-шамычын оҥай поступкыштын, шкеныштым тӱрлӧ семын кучымыштын причиныштым умлен налаш, айдемын нервный системыже пужлымашым лечитлаш ок лий.

Мом айдеме дене ыштен ончаш ок лий гын, животный дене лиеш. Павлов животный (пий)-шамычым черле состоянийыш кондаш йӧным шонен луктын; тудо пийын нервный системыжым расстроитлен, вара тудым лечитлен.

И. П. Павловын тиде опытшым мемнан элыште кызыт тудын ученикше-шамыч умбакыжат ыштен шогат.

Нуно пийым налын, тудым лӱмын „станокыш“ шогалтеныт да шуко тӱрлӧ (световой, звуковой да моло) сигнал почеш тӱрлӧ привычкан (условный рефлексан) лияш туныктеныт. Туныктен шуктымеке нуно кенета опытым вес семын ышташ тӱҥалыныт: ты марте пий „до“ йӱкым пумо годым велэ кочкеш, а „ре“ йӱк дене ок коч улмаш гын, ындыже „ре“ йӱкым пумо дене велэ кочкаш пуаш тӱҥалыныт. Тыге ыштыме дене вуйторыкышто высший нервный деятельностьын „кӱрылтмашыже“ лиеден, пий южгынам кочкашат отказатлен. Эн интересныже тыште теве мо: пийын межше йоғаш тӱҥалын. Но тошто семынак пукшаш тӱҥалмек тудо адакат уэш кушкын.

Черлылан эмым шке жапыштыже пуымаш пеш кӱлешан. Но Павловын ученикше-шамыч доказатленыт: организмыште южо пеш нелэ вашталтышым эм деч поснат ышташ лиеш.

Павловын туныктымашыжым эше ик вере кучылтыт. Мемнан элыште вияҥше химический промышленность заводлаште, шахтылаште, моло вереат обработатлаш эре у да у вещество-шамычым йодеш.

Но кузе палаш—тиде у вещество-шамыч айдемын тазалыкшылан эҥгекым кондат мо? Тудо газым але жидкостьым помещенийысе южышто мо чоло кучаш лиеш, мо чоло ок лий? Тидым пален налме годымат Павловын йӧнжым кучылтыт. Пийын ожнысо привычкыже (условный рефлекс) - шамычше изучатлыме газ дене темыме камерыште шуко кийымекат огыт вашталт гын, значит, опасность уке. А рефлекс-шамыч вашталтыт (иземыт але пеш кугу лийыт) гын,—значит газ нервный системыш, утларакше вуйторыкыш действоватлат.

Отравлений кузе лийме нерген раш шинчымашым налмаш, тыге черланымаш ваштареш кучедалаш полша.

Советский власть годым Павлов верч партий, правительство да пӱтынь калык заботитлен. Тудын паша ыштыме лабораторий-шамыч, утларакше Ленинград лишне улшо Колтуши ялысе тудын йӧратыме лабораторийже эше утларак кумдаҥдалтыт. У лабораторий - шамыч ышталтыт, тушто Павловын ученикше-шамыч пашам ыштат да Советский научный молодежь воспитыватлалтеш.

Профессор **Ю. П. Фролов.**

Почтовый ящикын историйже

XVI курымышто итальянский олалан уремлаштышт пырдыжеш пыжыктыме, аҥысыр рожан, йыр петырыме ящик-шамычым ужаш лиеш улмаш. Тиде ящикым „тамбури“ манын лӱмденыт. Нуно анонимный йодмашым да доносым опташ ышталтыныт. Полиций „тамбурим“ эре эрыктен да донос почеш тӱшка дене еҥ-шамычым арестоватлылын. Еҥ шамыч варажым клеветатлаш тӱҥалыныт, садлан полиций тыгай ящик-шамычым сакаш тӱҥалын огыл.

Варажым „тамбури“ гай ящик-шамычым почтовый связьлан кучылташ тӱҥалыныт. Почтовый ящикым эн ончыч XVII курым кыдалне Парижыште кучылташ тӱҥалыныт. Ятыр лиймек Европын моло олалаштыжат лектеденыт. Берлиныште 1766 ийыште гына кучылташ тӱҥалыныт.

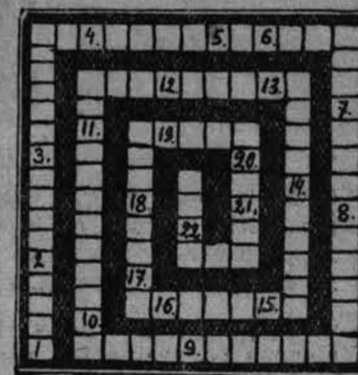
Ончычшым почтовый ящик йӧнанжак огыл улмаш: изи омсам почын, тушеч письма-шамычым луктеден, кид денак мешакыш опташ логалын. Письма автоматический мешакыш йогыман ящик XIX курым мучаште гына лектын. Тудо кызытсе гаяк почтовый ящик улмаш. Мешакым почтышто гына почаш лиеш.

Урок деч вара

Чайнворд

Мут-шамычын значенийышт:

1. Действующий вулкан. 2. Кавказский эҥер. 3. Тӱшка остров. 4. Младын келге слойгычшо лекше шокшо источник. 5. Вӱдыжгым да шокшым йӧратыше растений. 6. Пустыньысо растений. 7. Цитрусовый растений. 8. Южный порт. 9. Вулканын лава лекме верже. 10. Чертежный инструмент.

11. Гражданский войнан геройжо. 12. Кӱнчен лукмо поянлык. 13. Музыкальный интервал. 14. Газ. 15. Кайык. 16. Малайский архипелагысе остров. 17. Газ. 18. Нелыт виса 19. Знаменитый физик. 20. Чер. 21. Курык. 22. Лӱймӧ вер.

Савинов Сергей составитлен.
Звениговский район,
Шоленгерский школа.

Ответ-шамыч

(1 февральысе „Ямде лий“ым ончо)

Географический чайнворд. 1. Эльбрус. 2. Сталинград. 3. Днестр. 4. Рига. 5. Афганистан. 6. Ненец. 7. Цейлон. 8. Николаевск. 9. Колгуев. 10. Вӱд. 11. Днепр. 12. Руда. 13. Амазонка. 14. Алжир. 15. Рона. 16. Альпа. 17. Ашхабад. 18. Девис. 19. Саратов. 20. Водопад. 21 Дон.

Разведка-войнаште

1918 ий 20 августышто Чапаевын бригадыже Пугачевск ола лишне йӱд эртараш шогалын. Йӱдым Чапаевский разведчик-шамыч чешский полкын ошо-шамычлан полыш пуаш Пугачевскыш каймыштым ужыныт. Чех-шамыч разведкымат колтен огытыл. Чапаевец-шамыч тидын дене пайдаланеныт. Нуно засадым ыштеныт да кенета чех-шамычым атаковатленыт. Пел час гыч белогвардейский полк пытаралтын.

Разведка да оролымаш уке годым эре тыге лиеш.

Войскан кеч-кушто улмыжо годымат разведка тушманын кушто улмыжым, тудын вийжым да мом ыштымыжым пален налшаш.

Белофинн-шамыч ваштареш кучедалме годым мемнан частьын ик участкыштыже тушманын пулемет, пушка-шамычын кушто улмо верыштым палаш кӱлеш лийын.

Разведкыш йошкарармеец Комаровын вуйлатымыже дене боец-шамыч группым колтеныт. Комаров тушманым ондалаш решитлен. Тудо кок чучелым ыштен да проволочный загражденийвоктек шогалтен. Чучел-шамыч умбачын проволочный загражденийым пӱчкаш мийше йошкарармееца койыныт. Чучеллан упшалтыме каскыш кужу кандраш пыжыктыме вашкӱзым келштарен кучыктен. Боец-шамыч уждымо верыш нушкын миен кандрам шупшкедаш тӱҥалыныт. Белофинн-шамыч, нине советский разведчик-шамыч проволкым пӱчкыт, манын ик пулемет дене чучел ӱмбак лӱяш тӱҥалыныт. Чучел-шамычын „проволкым пӱчкаш“ тӱҥалмекышт чыла вер гычат пулемет-шамыч лӱяш тӱҥалыныт. Комаров противникын пулемет шинчыме верлажым пален налмек шкенжын командиржылан увертарен. Комаровын ужмо пулемет-шамычым мемнан артиллерий вашке пытарен.

Разведка ик противник нерген гына огыл, а вер нергенат сведенийым пога. Кучедалмаште вер кугу рольым модеш. Начар пален налме вер, кучедалашлан сайын шонен ыштыме планым кӱрлын кертеш.

1920 ийыште Йошкар Армий кодшо ошо-шамычым Крымыш поктен колтен. Врангель иностранный инженер-шамычын полшымышт дене Перекоп дене улшо крымский перешейкым чот пеҥгыдемденат, ынде Йошкар Армий тиде укрепленийым шалатен ок керт манын шонен. Но белогвардеец - шамыч разведка нерген йӧршеш монденыт. Нуно Сивашский залив гоч вончаш лиймым шоналтенат огытыл. Фрунзен приказше почеш йошкарармеец-шамыч тиде заливым разведыватленыт да вончымо верым муыныт. Тыге Йошкар Армий Врангельым шалатен.

Войнаште войскалан боеприпас, продовольствий, горючий да молат кӱлыт.

Ик армийлан суткаште шӱдӧ тонн продовольствий кӱлеш. Шоналтыза-ян, армийлан пеленже мыняр грузым наҥгаяшыже верештеш. Вот молан кажне войсковой часть шуко продовольствийым, фуражым, чодра материалым верыштак муаш тырша. А тидланже боевой действий кайыме районышто продовольствийын улыжым але укежым ончылгочак разведыватлыман, а товет шужашат верештеш. Разведка тыгай сведенийымат пален налеш.

Война жапыште разведкын шуко пашаже уло. Разведка тӱрлӧ йӧн дене ышталтеш. Сведенийым шекланымаш, телефон дене мутланымашым колыштын, пленный ден куржшо-шамычым йодыштын, кучымо противникын документшым сайын пален налын, верысе илыше-шамыч деч йодыштын налме дене налыт.

Изи подразделений - шамыч противникын позицийже дек кугу огыл группа ден дозорым колтат.

Разведчик-исполнитель - шамычын сайын пашам ыштымышт дене гына разведка сайын шукталтеш. Сообразительный, инициативный, чоя, находчивый разведчик чыла сведенийымат муэш, а опытдымо, ямдылалтдыме разведчик шергакан сведенийым палыме деч ончыч противник дек логалеш. Разведка пашам мирный жапыштак тунемман.

Разведкыште служба пеш ответственный да почетан. Сай разведчик-шамыч—тиде воинский частьын шинчаже да пылшыже.

Полковник **С. Гуров.**

Отв. редактор—
П.А. КЛЮКИН.